

ביאורים

דורות רבים עסקו בשאלה הגדולה והמורכבת - שאלת הייעוד והתפקיד של האדם.

העולם הזה, דורש מכל אדם עיסוק מרובה בחיי החומר - צורך להתפרנס, לאכול, לישון וכדומה. בנוסף, קיימות בעולם תרבויות רבות, שעוסקות בדמיון וברגש, והן גורמות לאדם להתבלבל ול'לחפש את עצמו'. על האדם מוטל לחפש ולברר מהו תפקידו, וכיצד יוכל לממש את מה שנדרש ממנו, ולא 'להתבזבז' סתם.

זוהי תחילתו של 'מסע החיפושים' שהמהר"ל עורך כאן. הוא מלמד אותנו שלא ייתכן שתפקידו של האדם יהיה מצומצם לעיסוק בענייני העולם הזה, ומביא לכך ראיה מכך שבמקור, לפני שחטא האדם, הוא לא היה משועבד להם. לפיכך ברור שהמלאכה והעיסוק החומרי הרב נובעים מקללה, מירידה של העולם.

ההתבוננות הזאת, נותנת לאדם מָמַד חדש של הסתכלות על חיי החומר, האדם נדרש להניח במרכז חייו את העיסוק בחיי הרוח, וחיי החומר כשלעצמם אינם עיקר התכלית.

חז"ל בגמרא הביאו כראיה לעניין זה את בעלי החיים. מהלך החיים של בעלי החיים בנוי מנטיות טבעיות הקיימות בהם ולא ממה שהם בוחרים לעשות, ולכן הם יכולים להוות דוגמה טובה ליחס הנכון והטבעי לצורך להתפרנס. בעלי החיים אמנם משתדלים להשיג לעצמם מזון, אך פרנסתם אינה כרוכה בצער.

מזה ניתן ללמוד לחיי האדם. האדם עלול להיות משועבד כל חייו לטרחה כדי להשיג את ענייני העולם הזה. להיות עסוק ברדיפה מתמדת אחר הנאות העולם, ואחר השגת עוד ועוד נכסים. וכך במקום להיות רגוע ופנוי לעניינים החשובים באמת, להשתעבד לטרחה עבור ענייני העולם הזה.

הרחבות

• ירידה לצורך עלייה

פְּעֻלוֹת אֱלֹהִים לְאָדָם מִצַּד חֲסָרוֹן. תופעה זו נכונה בכל מדרגות החיים: הצומח מורכב גם מחלק דומם, והחלק הדומם שבצמח נזקק למזון. ללא מזון הוא קמל ונרקב, אף על פי שדוממים רגילים אינם זקוקים למזון. החי נזקק לכוח התנועה שלו בשביל להזין את עצמו, אף על פי שהצמח יכול להשיג את מזונו בלי לנוע ממקומו. כך גם האדם נזקק לשכל שלו בשביל להזין עצמו וכדי ולחיות. וכך כותב הרב קוק: "כל מדרגה נזקקת לאותם חלקים שישנם במדרגה שתחתיה... (ו)היא מסגלתם לפי ערכה, מתחילת הווייתם. הצומח לא יקח בקרבו את הדומם בתכונת הדומם, ואחר כך ישרה עליו כוח הצמיחה, כי אם מתחילת התהוותו יתהווה על פי הצביון הנצרך למעלת הצמיחה, וכן החי יקח את עניין הצמיחה על פי התכנית של כוח החיים..." [הגדה של פסח בהוצאת 'מכון הרצ"ה' עמ' רה].

אם כן, מחיסרון זה שנחסרנו אחר חטא אדם הראשון נוצרה מציאות חדשה בעולם, וממנה תועלת חשובה: שתפשט המדרגה האנושית על כלל האישיות, וגם השגת המזון תיעשה באופן נעלה המיוחד לאדם ולא באותו אופן של הבהמה. אמנם במצב זה לא נהיה לעולם - המהר"ל כאן מלמדנו שכאשר נבוא למצב מתוקן יותר לא יהיה עוד צורך בזה ויסורו מאתנו טרחות אלו.

שאלות לדין

האם בסופו של דבר מעלת האדם היא יתרון, הרי לבעלי חיים אין דאגות, אכזבות ומשברים? למה העונש על חטאו של אדם הראשון הוא דבר שמסיח את דעתו של האדם מעבודת ה' האם לא ראוי לעזור לאדם לחזור בתשובה?

להצלחת מיכאל בן זהבית

וּמִפְּנֵי שֶׁתִּמְצָא הָאָדָם מִשְׁתַּתָּף עִם שְׂאֵר בְּעֵלֵי חַיִּים הַטְּבַעִיִּים בְּהִרְבָּה פְּעֻלוֹת, וְדָבָר זֶה בּוֹדָאי מִצַּד הַנֶּפֶשׁ הַחַיּוֹנִית² אֲשֶׁר בְּאָדָם, אֲשֶׁר בּוֹ מִשְׁתַּתָּף עִם שְׂאֵר בְּעֵלֵי חַיִּים הַטְּבַעִיִּים. אָבֵל אֵי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ פְּעֻלוֹת גַּם כֵּן מִתִּיחִסִּים אֶל נִפְשׁוֹ הַשְּׂכֵלִית הָאֱלֹהִית, כִּי לֹא יִגְרַע כּחֹו³.

כִּי מִה שֶׁהָאָדָם הוּא בְּנֵאִי וְנִגְרָ וְעוֹשֶׂה מְלֹאכֶת הָאִפִּיָּה וְהַבְּשׂוּל וְכִיּוֹצֵא בְּזֶה מִתְקוֹן הַבְּגָדִים, שְׂוֹדָאי אִף כִּי דְבָרִים אֵלוֹ צְרִיכִים לוֹ נֶפֶשׁ הַשְּׂכֵלִית, מִי הוּא עָרַב לִי⁴ שֶׁהַדְּבָר הַזֶּה הוּא מִצַּד שְׁלֵמוֹת שְׁבוּ, וְהָרִי רָאוּי וּמְחִיב שֶׁיִּהְיֶה לוֹ פְּעֻלוֹת אֱלֹהִית שִׁפְעֵל בְּעוֹלָם אֲשֶׁר בְּרָאוּ, כְּפִי מַעֲלַת נִפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית. וְאוּלַי כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר זָכְרָנוּ הֵם מִצַּד חֲסָרוֹן שֶׁבְּאָדָם.

וּבְסוֹף קִדּוּשֵׁין (פב, א): תְּנִיא, רַבִּי שְׁמַעוֹן בְּרַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: מִיָּמֵי לֹא רָאִיתִי צָבִי קִיץ⁵, וְאֵרִי סָבֵל, וְשׁוֹעֵל חֲנוּנִי, וְהֵם מִתְפַּרְנְסִים שְׁלֵא בְּצַעַר, וְהֵם לֹא נִבְרָאוּ אֶלָּא לְשִׁמְשׁוֹנִי, וְאֵנִי נִבְרָאתִי לְשִׁמְשׁ אֶת קוֹנִי. וְמָה אֵלוֹ שְׁלֵא נִבְרָאוּ אֶלָּא לְשִׁמְשׁוֹנִי, מִתְפַּרְנְסִים שְׁלֵא בְּצַעַר, וְאֵנִי שֶׁנִּבְרָאתִי לְשִׁמְשׁ אֶת קוֹנִי עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה! אֶלָּא שֶׁהֲרִיעוֹתִי אֶת מַעֲשֵׁי, וְקַפְחָתִי אֶת פְּרִנְסָתִי⁶, שֶׁנֶּאֱמָר (ירמיהו ה, כה): עֲוֹנוֹתֵיכֶם הִטּוּ אֵלַי וְגו' עַד כָּאן. הָרִי שֶׁבְּאֵרוֹ, כִּי הַפְּעֻלוֹת וְהַמְּלָאכּוֹת שֶׁעוֹשֶׂה הָאָדָם לְצַרְף פְּרִנְסָה, אֵינֶם מִצַּד מַעֲלַת הָאָדָם. אָבֵל⁷ הֵם לוֹ מִצַּד פְּחִיתוּת וְחֲסָרוֹן.

וּכְשֶׁנִּבְרָא הָאָדָם לֹא נִבְרָאת עִמוֹ הַמְּלָאכָה וְתִקּוֹן בְּגָדִים וּבְנֵין הַבְּתִים, רַק בְּגֵן עֵדֶן הָיָה בְּלֹא דְבָרִים אֵלוֹ. וְאֵם כֵּן, אֵין אֵלוֹ הַפְּעֻלוֹת לְאָדָם מִצַּד הַשְּׁלֵמוֹת. שְׁלֵא נִמְצָא בְּבַעֲלֵי חַיִּים אֵלוֹ הַפְּעֻלוֹת, וְהֵם מִתְפַּרְנְסִים בְּלֹא דְבָרִים אֵלוֹ. אֵם כֵּן, פְּעֻלוֹת אֵלוֹ הֵם לְאָדָם מִצַּד חֲסָרוֹן⁸, שֶׁחֲטָא וְקַפַּח פְּרִנְסָתוֹ. וְלוֹלָא זֶה לֹא הָיָה צְרִיף לְדְבָרִים אֵלוֹ.

כשהיה האדם שלם בנו עדין לא היה צריך לפעול לצורך קיומו הפיזי, וכך גם בעלי החיים כעת

במציאות האדם עושה פעולות רבות אשר הן זהות לפעולות בעלי החיים הטבעיים, כאכילה ושתיה, שינה, רבייה ועשיית מלאכות. דבר זה נובע מצד² הנפש הטבעית שנמצאת באדם - שכן הנפש הטבעית נמצאת באדם כמו בשאר בעלי החיים. אבל מוכרחות להיות פעולות, אשר אותן צריך לפעול האדם, שהן נובעות מצד מהותו הרוחנית אלוֹקִית³. ללא יתכן שבוזה יהיה האדם פחות משאר הנבראים הממלאים תפקידם בהתאם למהותם.

אנו מוצאים את האדם פועל ויוצר באופנים שונים כגון: בניה, נגרות, אפיה, בישול ותפירה. אמנם⁴ למלאכות אלו נדרש שכל אנושי⁵, אך אין זה אומר שפעולות אלו הן התפקיד שלמענו נוצר האדם, כי האדם נוצר למלא תפקיד אלוֹקִי בהתאם למהותו הרוחנית-אלוֹקִית. יתכן וכל הפעולות שהזכרנו, פועל אותן האדם מצד החסרון שבו ולא מצד מעלתו.

בסוף מסכת קידושין שנינו: תניא, רבי שמעון בן רבי אלעזר אומר: מימי לא ראיתי צבי קיץ⁶ [מייבש תאנים], וארי סבל, ושועל חנוני, והם מתפרנסים שלא בצער, והם לא נבראו אלא לשמשני, ואני נבראתי לשמש את קוני. ומה אלו שלא נבראו אלא לשמשני, מתפרנסים שלא בצער, ואני שנבראתי לשמש את קוני על אחת כמה וכמה! אלא שהריעותי את מעשי, וקפחתי⁷ [הפסדתי, חיסרתי] את פרנסתי, שנאמר: עונותיכם הטו אלה וגו' עד כאן. מבואר מדבריו כי הפעולות שפועל האדם לצורך קיומו הפיזי אינן מצד מעלת מהותו⁸ אלא הן נובעות מחסרון.

בשעה שנברא האדם לא נבראו עמו מלאכות אלו של תפירה ובנאות, בגן עדין היה ללא פעולות אלו. אם כן מלאכות אלו אינן מתפקידי האדם בעולם מעצם בריאתו. כמו כן בעלי החיים מתקיימים ללא מלאכות אלו, אם כן מלאכות אלו נובעות מפאת חטא האדם והם חסרון לו, ואילו חטאו היה מתקיים ללא מלאכות אלו.